

A főnévi mutató névmások indexikális használatát befolyásoló tényezők a magyarban

Tóth Enikő

DE Angol-Amerikai Intézet

Csatár Péter

DE Germanisztikai Intézet

Összefoglaló

Vizsgálódásaink célja az indexikális főnévi mutató névmások használatára vonatkozó hipotézisek tesztelése a magyar nyelvre vonatkozóan kísérletes eszközökkel. Az ún. *scripted dialogue* technikával egy produkciós kísérlet során a távolság és az elérhetőség faktor szerepét vizsgáltuk semleges kontextusokban, továbbá összevetettük a névmások használatát neutrális és kontrasztáló kontextusokban. Megállapítottuk, hogy semleges (nem kontrasztáló) kontextusokban a távolság a hagyományos elképzelésnek megfelelően döntő faktor a magyarban, azonban az elérhetőség, mint faktor nem játszik szerepet a névmások megválasztásában. Kontrasztáló kontextusokban viszont, ahol munkadefiníciók szerint a referens könnyen elérhető és térben közel helyezkedik el a beszélőhöz, a névmások gyakorisága megváltozott: a mély hangrendű demonstratívumok száma szignifikánsan megnőtt, holott a referens a beszélőhöz közel helyezkedett el. Ez arra utal, hogy kontrasztív kontextusokban a távolság faktor kompetitív viszonyba kerül valamilyen más faktoral.

Kulcsszavak: kísérletes pragmatika, deixis, magas és mély hangrendű főnévi mutató névmás, kontextus, kontrasztáltság

1. Bevezetés

Dolgozatunkban egy ún. *scripted dialogue* technikával végzett produkciós kísérlet eredményeit adjuk közre, amely egy bútorboltban elhangzó vevő-eladó párbeszéd alapján azt vizsgálta, hogy milyen tényezők befolyásolják a magyar nyelvben a főnévi mutató névmások indexikális, azaz mutató gesztussal kísért használatát. Az indexikális mutató névmások használatának feltárására irányuló kutatások azt mutatják, hogy (i) a használatot befolyásoló tényezők szerepe vitatható, illetve, (ii) hogy ezen tényezők feltárásához szükséges minél több, tipológiaiul különböző nyelvben megvizsgálni az egyes tényezők relevanciáját. Kísérletünkben ezért magyar nyelvű anyagon teszteltünk a szakirodalomban javasolt tényező közül néhányat. Eredményeink azt mutatják, hogy nem egymást kizáró, hanem egymással versengő tényezők határozzák meg az indexikális mutató névmások választását. Ennek alapján arra a következtetésre jutunk, hogy nem annyira az a kérdés, hogy mely tényezők befolyásolják vagy befolyásolhatják az indexikálisok közötti választást, hanem inkább az, hogy mely tényező milyen feltételek megléte esetén válik döntő faktorrá egy vagy több másik tényező ellenében.

Vizsgálódásaink szélesebb kontextusát a deixis jelensége képezi, amelyet Levinson (2004) a nyelv egyik legalapvetőbb jellegzetességének nevez, a deiktikus kategóriákat pedig nyelvi univerzálénak tekinti. A deixis jelenségének egy lehetséges megközelítése az alábbi:

„[a deixis] azt jelöli, hogy a beszélők hogyan igazodnak el és hogyan segítik eligazodni hallgatóikat a beszélgetés kontextusában. A deixis révén a beszélgetés résztvevői referálni tudnak a beszélgetés kontextusának elemeire, vagyis képesek az adott beszédhelyzetben embereket és dolgokat azonosítani.” (O’Keeffe–Clancy–Adolphs 2011: 36)¹

A deixis kognitív szempontból is fontos jelenség. Miként arra Clark (1996), valamint újabban Diessel (2006; 2013) is rámutat, a deixis egyik alapvető funkciója, hogy létrehozza, illetve fenntartsa a figyelem közös fókuszálását (*joint focus of attention*) a beszélő és a hallgató között. A kommunikáció során ugyanis a partnereknek tisztában kell lenniük azzal, hogy a másik fél mire összpontosítja figyelmét. A partner figyelmi fókuszának az átvétele, valamint monitorozása folyamatosan zajlik a kommunikáció során, és ehhez elengedhetetlenek a deiktikus viszonyokat rögzítő és közvetítő nyelvi eszközök (személydeixis, térdeixis stb.) (Clark–Bangerter 2004; Diessel 2006; Tomasello 1999).

A demonstratívumok többféle rendszerben jelennek meg a természetes nyelvekben. A magyarban kétosztatú rendszert találunk, melynek alapját az *ez/ezek* páros, valamint az *az/azok* páros alkotják.² Az angolban ugyanígy kétosztatú a rendszer, a *this/these* párost proximálisoknak, míg a *that/those* párost disztálisoknak nevezi a szakirodalom. Ugyanakkor vannak háromosztatú rendszerrel rendelkező nyelvek, mint például a portugál, a spanyol vagy az ír. Például az ír nyelvben három demonstratívum van, *seo/sin/siúd*, amelyeket a szakirodalom rendre proximálisnak, mediálisnak illetve disztálisnak nevez (Diessel 2012). A hagyományos megközelítés a mutató névmások használatának leírásában a beszélőtől való távolságot tekinti mérvadónak. Ez jut kifejezésre a hagyományos terminológiában is, amely az *ez/ezek* párost közelre mutató névmásként, az *az/azok* párost viszont távolra mutató névmásként írja le (Kugler–Laczkó 2000: 165). Tekintve, hogy kísérletünk célja éppen annak vizsgálata, hogy a főnévi mutató névmások megválasztásakor valóban csak a távolság, vagy valamilyen más faktor is döntő szerepet játszik, ezért a magyar szakirodalomban szintén jelen lévő (D. Máta 1999; Laczkó 2003) és a nemzetközi szakirodalomba is jól illeszkedő semleges terminológiát használjuk. E szerint az *ez/ezek* magas hangrendű mutató névmásnak, míg az *az/azok* mély hangrendű mutató névmásnak tekintendő.³

¹ „[deixis] refers to the way in which speakers orientate both themselves and their listeners in relation to the context of conversation. Deixis enables interlocutors to refer to entities in context, thereby allowing them to identify people and things in relation to the space they are operating in at the moment at which they are speaking.”

² A magyarban fellelhető *emez/amaz* alakváltozatokat a szakirodalom a kétosztatú rendszer kiteljesítéseként írja le (Laczkó 2003), és nyomatékos jelentésárnyalatúnak tekinti (Kugler–Laczkó 2000: 166).

³ Mint azt Trauttmüller (1996) különböző nyelveken végzett vizsgálódásai kimutatták, azokban a nyelvekben, ahol az egyes demonstratívumok között csak egy magánhangzó az eltérés, a távolra mutató névmások magánhangzója az [i e a o u] listában a közelre mutató névmás magánhangzójától jobbra helyezkedik el.

A magyar főnévi mutató névmások szintaktikai szempontból alkothatnak egy teljes determinánsos kifejezést, DP-t, *ez/az/ezek/azok* vagy megjelenhetnek a [Spec, DP] (a DP specifikálója) pozíciót betöltő DP fejeként is, *ez a könyv/az a könyv* (É. Kiss 2003). Kísérletünk fő célja azonban nem a főnévi mutató névmások szerkezetének vizsgálata, így ezeket a megjelenési formákat nem különítettük el egymástól. Kognitív-funkcionalista alapállásból a jelenség részletes leírását adja Laczkó (2008), Boronkai (2010), Tátrai (2011) és Laczkó–Tátrai (2012). Kocsány (2009) az *ez* névmás szövegalkotó, kohézióteremtő szerepét írja le. Ezeket a vizsgálódásokat kívánja továbbvinni és részben kiegészíteni az általunk végrehajtott kísérlet.

2. A főnévi mutató névmások különféle használata

2.1. A deiktikus és a nem deiktikus használat

Kísérletünkben Levinson (2004) és O’Keeffe et al. (2011) taxonómiájához kapcsolódunk, amely megkülönbözteti és egyben differenciálja is a mutató névmások deiktikus és nem deiktikus használatát. Deiktikus használatakor a főnévi mutató névmás közvetlen módon referál a nyelven kívüli fizikális kontextusra. Ennek prototipikus példájának tekinthető a következő kérdés:

- (1) (Laczkó 2008: 320, 321)
Ezt kérem. / Ezt a könyvet kérem.

A deiktikus használat során – miként azt Levinson (2004) megjegyzi – a megnyilatkozást igen gyakran egy rámutató gesztus kíséri, amely azt jelzi, hogy a beszélő az adott fizikai kontextusban jelen lévő könyvre referál a mutató névmással.

Ezzel szemben a nem deiktikus használat esetében a mutató névmás nem a nyelven kívüli fizikai környezetre referál. A nem deiktikus használatot (2) szemlélteti, ahol a mutató névmás diskurzusanaforaként egy olyan DP-re utal vissza, amely a megelőző mondat része.

- (2) (<http://speakeasy.nolblog.hu/>)
 A férfi vett egy új Alfát. *Ezzel* jöttek egyszer vacsorára hozzánk.

Kísérletünkben a főnévi mutató névmások nem deiktikus használatával nem foglalkoztunk.

2.2. A főnévi mutató névmások indexikális és szimbolikus használata

A deiktikus eseteken belül Levinson (2004) elkülöníti egymástól a mutató névmás rámutató gesztussal kísért, azaz indexikális használatát és az ún. szimbolikus használatot (vö. Piwek–Beun–Cremers 2008; O’Keeffe–Clancy–Adolphs 2011), amelyet nem kísér közvetlenül kijelölő, rámutató gesztus.⁴ Mint arra már Lyons (1977) is rámutat, a deiktikus használat alapesete az indexikális használat, amikor a főnévi mutató névmást valamilyen rámutató gesztus is kíséri. Úgy is érvelhetünk,

⁴ A rámutatást itt széles értelemben értjük. Nemcsak a mutatóujjal történő rámutatás, hanem az erre alkalmas testtartás vagy a tekintet valamire történő ráirányítása is benne foglaltatik.

hogy a referáló aktus soha nem lehet teljes rámutatás nélkül (Schegloff 1984; Clark–Bangerter 2004). Például (3) esetén a beszélő részéről természetes a rámutató gesztus használata:

(3) *Az a kutya pisilte le a bicajomat.*

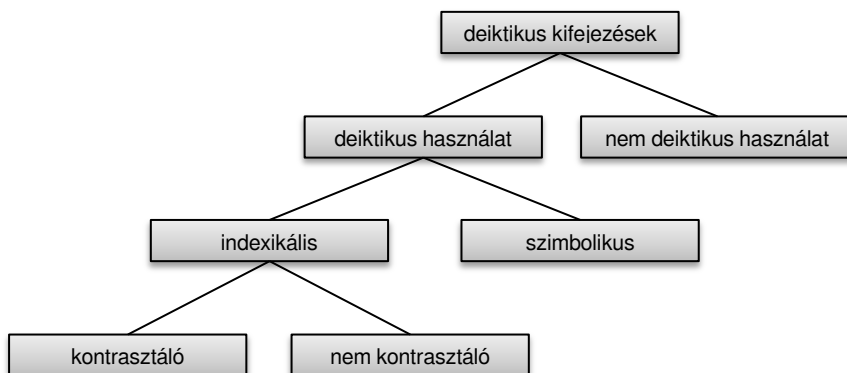
A szimbolikus használatot szintén kísérheti valamilyen gesztus. Ez azonban, ellentétben az indexikális használattal, nem a figyelem irányításának az eszköze a konkrét fizikális térben. A beszélő és a hallgató rámutató gesztus használata nélkül is megérti egymást:

(4) *Ebben a városban sok jó étterem van.*

Az itt bemutatandó vizsgálatok fókuszában a főnévi mutató névmások deiktikus használatának prototipikus esete, azaz a főnévi mutató névmások indexikális használata áll, mint amilyen a fenti (3) példa is.

2.3. Az indexikálisok kontrasztáló és nem kontrasztáló használata

Levinson (2004) a főnévi mutató névmások gesztussal kísért használatát két további alcsoportra osztja fel. Megkülönbözteti a kontrasztáló és a nem kontrasztáló eseteket; ez a distinkció kiemelten fontos a kísérletünk szempontjából (vö. 1. ábra, O’Keeffe–Clancy–Adolphs 2011: 37–42; Levinson 2004: 107–111).

1. ábra

A deiktikus kifejezések különféle használata

Fontos azonban leszögeznünk, hogy ebben a tanulmányban Levinson (2004) kontrasztáló és nem kontrasztáló használat közötti különbségtételét – amelyet ő nem definiál, csupán példákkal illusztrál – egzaktabbá tesszük és kiterjesztjük az olyan nyelvi kontextusokra, amelyekben a kontrasztálást valamilyen nyelvi eszköz jelöli, például

(5) *Ez a fotel tetszik, **de** a másik kényelmesebbnek tűnik.*

A kontrasztálást jelölő nyelvi eszköz lehet ellentétes értelmű kötőszó, mint (5)-ben, vagy fókusz szerepű mondatösszetevő is (É. Kiss 1998; 2003). A fókusz

kimerítően azonosító funkciójával összhangban, illetve Chafe (1994) kontrasztivitásdefiníciójára támaszkodva a kontrasztáló kontextusokat az alábbi két tulajdonsággal jellemezzük:

- (i) a kontrasztálás magában foglalja egy bizonyos jelölt azonosítását egy adott, a szövegelőzményből vagy a beszédhelyzetből kikövetkeztethető halmaz elemei közül;
- (ii) a kontrasztálás mint beszélt nyelvi jelenség gyakran túlmutat a társalgási egységeken (*turn boundary*).

Természetesen más nyelvekben is előfordul az indexikális mutató névmások kontrasztáló kontextusban történő használata:

- (6) (Wolter 2009: 451)
- a. I like *this* better than *that*.
én szeretem ezt jobban mint azt
'Ez jobban tetszik, mint az.'
 - b. I like *this* painting better than *that* painting.
én szeretem ez festményt jobban mint az festményt
'Ez a festmény jobban tetszik, mint az a festmény.'
 - c. I like *those* better than *these*.
én szeretem azokat jobban mint ezeket
'Azok jobban tetszenek, mint ezek.'
 - d. I like *those* paintings better than *these* paintings.
én szeretem azok festményeket jobban mint ezek festményeket
'Azok a festmények jobban tetszenek, mint ezek a festmények.'

A nem kontrasztáló kontextust az alábbi példával lehet szemléltetni:

- (7) Nézd csak *azt a vízilovat*, épp most bukkant fel a víz alól.

Úgy véljük, hogy a kontrasztáló kontextus fogalma további differenciálásra szorul. Ennek kifejtésére és meghatározására a 3.2. alfejezetben kerül sor, ahol egy munkadefiníciót is bevezetünk.

3. A kísérlet: vásárlás egy bútorboltban

3.1. Szakirodalmi háttér

Miként arra a terminológiahasználat kapcsán már utaltunk, hagyományosan a deiktikus kifejezések megnevezését a beszélőtől való viszonylagos távolság határozza meg: „a proximálisok olyan dolgokra referálnak, amelyek *közel vannak a térben*, a disztálisok pedig olyan dolgokra, amelyek *nincsenek annyira közel* – a beszélői nézőpont függvényében”⁵ (Fillmore 1971; kiemelés: Tóth–Csatár). Ezt a felfogást, mely szerint az indexikális demonstratívumok választásának alapja a viszonylagos

⁵ „proximals refer to things that are close in space, while distals refer to things that are not so close, depending on the speaker's point of view”

távolság lenne, az utóbbi időben több tanulmány is megkérdőjelezte (l. Enfield 2003; Piwek–Beun–Cremers 2008; Sidnell 2009). Levinson (2004) is amellett érvel, hogy a kizárólag térbeli sajátosságokon alapuló elemzés (közelség, távolság) nem minden esetben képes megfelelően megragadni az indexikálisok használatát az angol nyelvben (Levinson 2004; Diessel 2012). Figyelemre méltó az is, hogy az indexikálisok használatát befolyásoló tényezők feltárására irányuló, több nyelvet összevető vizsgálatok eredményei vitatottak, és több ponton egymásnak is ellentmondanak (Coventry et al. 2008; Piwek–Beun–Cremers 2008; Jarbou 2010; Luzvan der Sluis 2011).

3.2. Háttérfeltevések

A nemzetközi kutatások jelenlegi állásának tükrében kísérletünkben abból indultunk ki, hogy a távolság mellett más tényezők is befolyásolhatják az indexikálisok használatát. Ennek a feltevésnek a vizsgálatára egy ún. produkciós kísérletet végeztünk. Semleges, azaz nem kontrasztáló kontextusban két tényező szerepét vizsgáltuk, mégpedig a távolságét és az elérhetőségét (*accessibility*), míg kontrasztáló kontextusok esetén azt teszteltük, hogy mutatkozik-e eltérés az indexikálisok eloszlásában a semleges kontextusokhoz képest.

Az első és hagyományosan legfontosabbnak tekintett tényező a távolság, amelyet ugyan többen is tanulmányoztak, azonban meghatározása mégis elnagyolt maradt (vö. a fentebbi idézet fillmore-i meghatározásával). Ez annyiban nem meglepő, hogy a távolság meghatározása több tényező függvénye, és szituációról szituációra változhat, hogy mely tényezők határozzák meg azt, hogy mi számít távolinak. Olyan dolgok esetében, amelyeket kézbe lehet venni, meg lehet érinteni vagy kézierővel lehet irányítani, kezelni (ilyenek a közepes nagyságú dolgok, mint például a bútorok vagy az állatok), a karnyújtásnyi távolság tapasztalati úton adódik a távolság kritériumaként. Ugyanakkor vannak olyan dolgok, amelyeknél nem a kar által történő elérhetőség, vagyis a kézbevehetőség számít, hanem a megtett út (pl. hegyek a kiránduláson, szigetek a térképen, vagy csillagok az égbolton). Kísérletünkben Kemmerer (1999) felfogását tekintettük irányadónak, aki szerint közeli az, ami kézzel elérhető távolságban van tőlünk, távolinak pedig az tekinthető, ami karnyújtásnyi távolságon túl helyezkedik el.⁶

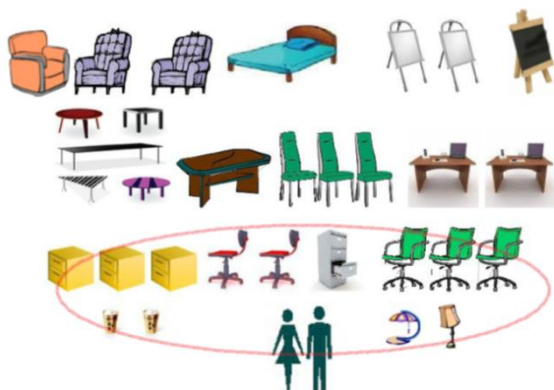
Közelség/távolság:

A beszélőhöz karnyújtásnyi fizikai távolságon belül elhelyezkedő entitásokat a beszélőhöz közelinek (peripersonálisnak); minden entitást, ami ezen kívül esik, távolinak (extrapersonálisnak) nevezzük.⁷

Ennek alapján az alábbi, 2. ábrán látható határokon belül található entitásokat nevezhetjük közelinek:

⁶ Coventry et al. (2008) kísérletes módszerrel igazolta, hogy a demonstratívumok használatakor a karnyújtásnyi távolság valamilyen eszköz használatával, pl. mutató pálca, kiterjeszthető.

⁷ Hasonló álláspontot képvisel a távolság meghatározhatóságáról Enfield a lao nyelvről folytatott vizsgálódásaiban (Enfield 2003: 83–103).

2. ábra
Közei és távoli entitások

A második vizsgált tényező az elérhetőség (*accessibility*), amellyel több szerző is foglalkozott, de elemzésük elsősorban diskurzusokra irányult (vö. pl. Ariel 2001). Kahneman (2003) volt az első, aki a fogalmat kiterjesztette a fizikális térre (l. Piwek–Beun–Cremers 2008: 702), azonban arra is rámutatott, hogy az elérhetőség elméleti háttere nem kellően kidolgozott. Kahnemann (2003) felfogását adaptálva az elérhetőséget a korábban bevezetett közös figyelmi fókusz fogalmához kapcsolódva határozhatjuk meg:⁸

Elérhetőség:

Nehéz elérhetőség (*low accessibility*): egy entitás akkor nehezen elérhető, ha a beszélő megítélése szerint a címzett az adott entitást újnak, váratlanak és fontosnak tekinti, vagyis, ha a címzettnek erőfeszítésre van szüksége ahhoz, hogy azonosítsa a referált entitást a közös figyelem fókuszaként.

Könnyű elérhetőség (*high accessibility*): egy entitás akkor könnyen elérhető, ha a beszélő megítélése szerint a címzett az adott entitást ismeri, a címzettnek nincs szüksége erőfeszítésre ahhoz, hogy a referált entitást azonosítani tudja a közös figyelem fókuszaként. (Ariel 2001; Strauss 2002)

A harmadik vizsgált tényező a kontrasztáltság. Ahhoz, hogy tisztázhassuk ennek a tényezőnek a szerepét a magas és mély hangrendű indexikálisok használatában, definiálnunk kell azokat a kontextusokat, amelyekben a kontrasztáltság megjelenhet. A hagyományos pragmatikai munkákban a kontextusnak négyféle aspektusát szokás megkülönböztetni, ezért munkadefinícióinkat is ennek mentén dolgoztuk ki, É. Kiss (2003) és Kaiser (2010) munkája nyomán:

⁸ Miként azt Clark és Bangerter megjegyzi, a rámutató utalás egyik fontos jellegzetessége, hogy „a beszélők elérik, hogy a címzettek *figyelmüket* bizonyos dolgokra *összpontosítsák*” („speakers get their addressees to *focus attention* on individual objects”) (Clark–Bangerter 2004: 42).

Kontrasztáltság:

- fizikai kontextus: nincs megszorítás;
- nyelvi kontextus: a kontrasztáltság nyelvileg expliciten megjelenik: ellentétes mellérendelést kifejező kötőszavak, hasonlító határozói mellékmondati szerkezetek, kitöltött fókusz vagy kontrasztív topik pozíció;
- episztemikus kontextus: a kontrasztált entitások könnyen elérhetőek, és versenyeznek a közös figyelmi fókuszba kerülésért;
- szociális kontextus: nem releváns.

Tehát a kontrasztáltság szempontjából nincs szerepe a fizikai kontextusnak, azaz annak, hogy a kontrasztált entitások közel (peripersonálisan), vagy távol (extrapersonálisan) helyezkednek el a beszélőtől. Azonban a kontrasztáltság nyelvileg valamilyen formában mindig realizálódik, például olyan kontrasztáló funkciójú elemek révén, mint amilyenek a szembeállító ellentétes kötőszavak (*de, viszont, meg, pedig*) vagy hasonlító határozói mellékmondati szerkezetekkel (pl. *finomabb ..., mint*). A kontrasztáltság tényét a beszélő olyan megnyilatkozással is jelezheti, amelyben fókusz vagy kontrasztív topik mondatösszetevő van. Ilyen esetekben a hangsúly és a hanglejtés kiemelten fontos szerepet játszik.

Azokat a kontextusokat, amelyek a fenti jellegzetességekkel rendelkeznek, kontrasztáló kontextusoknak fogjuk nevezni, míg azokat, amelyek nem rendelkeznek ezekkel a tulajdonságokkal, semlegesnek nevezzük. Az alábbi példák a kontrasztáló kontextus különböző nyelvi megnyilvánulásait illusztrálják:

- (8) *Ezt a sütit* megeszem, *azt pedig* meghagyom az öcsémnek.
- (9) *Ez a fagyi finomabb volt, mint* a múltkori.
- (10) **Abba a ládába** tettem bele az üveget (és nem *ebbe*).
- (11) (Laczkó 2012: 296)
Ezt a dobozt vidd le a pincébe, *azt viszont* hagyd a helyén.

3.3. Hipotézisek

A háttérfeltevések és a vizsgálandó tényezők alapján a következő két hipotézist fogalmaztuk meg a semleges kontextusokra nézve:

Hipotézis 1 (távolság):

Semleges, azaz nem kontrasztáló kontextusokban magas hangrendű indexikálist akkor választ a beszélő, ha egy közeli (peripersonális) entitásra referál. Mély hangrendű indexikálist akkor választ a beszélő, ha egy távoli (extrapersonális) entitásra referál.

Hipotézis 2 (elérhetőség):

Nem kontrasztáló kontextusban magas hangrendű indexikálist akkor választ a beszélő, ha a referált entitáshoz a beszélő nehéz elérhetőséget társít (*low accessibility*). Mély hangrendű indexikálist pedig akkor választ a beszélő, ha a referált entitáshoz a beszélő könnyű elérhetőséget (*high accessibility*) társít. (vö. Piwek–Beun–Cremers 2008: 710; Strauss 2002: 135)

Harmadik feltevésünk arra irányul, hogy mutatkozik-e eltérés az indexikálisok, azaz a gesztussal kísért főnévi mutató névmások használatában annak függvényében, hogy kontrasztáló vagy nem kontrasztáló (azaz semleges) a kontextus. A kontrasztáló kontextusokban a referált entitások kiemelt (*highlighted*) entitásokként jelennek meg, amelyek versengenek a közös figyelmi fókuszba kerülésért, ezért azt feltételeztük, hogy a rájuk utaló főnévi mutató névmások megválasztása másképpen valósul meg. Előrejelzésünk szerint kontrasztáló kontextusokban, amikor is a távolság közeli, valamint az elérhetőség kognitív tényezője konstans (könnyű), meg fog változni a magas és mély hangrendű mutató névmások eloszlása.⁹

Hipotézis 3 (kontrasztáltság):

A magas és mély hangrendű főnévi mutató névmások eloszlása különbözik a semleges és a kontrasztáló kontextusban.

A falszifikálhatóság módszertani elvét szem előtt tartva a statisztikai elemzésben nullhipotézisként azt tesszük fel, hogy a névmások eloszlása megegyezik a semleges és a kontrasztáló kontextusokban.

3.4. Anyag és módszer

A hipotézisek vizsgálatára vonatkozó kísérletben 37 magyar anyanyelvű fiatal felnőtt vett részt, átlagéletkoruk 23 év volt. A résztvevők véletlenszerűen kerültek kiválasztásra, 20 férfi és 17 nő szerepelt a kísérletben. Luz és van der Sluis (2011) módszerének alapján a résztvevők egy feleletválasztós tesztet töltöttek ki (ún. *scripted dialogue technique*), ami egy bútorboltban elhangzó párbeszéd átírata a bolti eladó (nő) és egy vevő (férfi) között. A válaszadóknak az online kérdőív kitöltése során különböző mutató névmásokat tartalmazó kifejezések közül kellett választaniuk.¹⁰ A bútorbolt sematikus elrendezését a 2. ábra szemlélteti (természetesen az ovális nem szerepelt a tesztben), ez a kép a kitöltők számára végig látható volt. A bútorbolt reprezentációján 31 tárgyat helyeztünk el, ezek közül öt disztraktor. A közeli és a távoli tárgyak száma megegyezik.

A dialógus 18 kérdést tartalmazott:

- 4-4 kérdés irányult a távolság hipotézis tesztelésére (az elérhetőség eloszlása egyenletes): 1/8/11/14 és 3/6/15/17
- 4-4 kérdés irányult az elérhetőség hipotézis tesztelésére (a távolság eloszlása egyenletes): 3/8/11/17 és 1/6/14/15
- 4-4 kérdés tesztelte a kontrasztáló és a nem kontrasztáló kontextusokat (távolság: közel, elérhetőség: könnyű): 2/9/10/13 és 1/8/11/14
- 6 kérdés szerepelt mint disztraktor: 4/5/7/12/16/18

A kérdésekre egy példa az alábbi:

⁹ A távoli (extraperszonális) entitások vizsgálata ebben a keretben nyilvánvalóan nem lehetséges. Kísérletünkben azok az esetek sem vizsgálhatók, amelyeknél a kontrasztált entitások közül az egyik közeli, azaz periperszonálisan helyezkedik el, míg a másik távoli, azaz extraperszonális entitás.

¹⁰ Az instrukciók és a tesztkérdések a Függelékben találhatók.

(12) Vevő: Kérek még ... (rámutat). Írjon fel belőle hatot.

- ☐ abból a barna íróasztalból
- ☐ ebből a barna íróasztalból

Ez a kérdés a dialógusban a 6. kérdés, nem kontrasztáló kontextusban távoli, nehezen elérhető entitás szerepel benne.

3.5. Eredmények

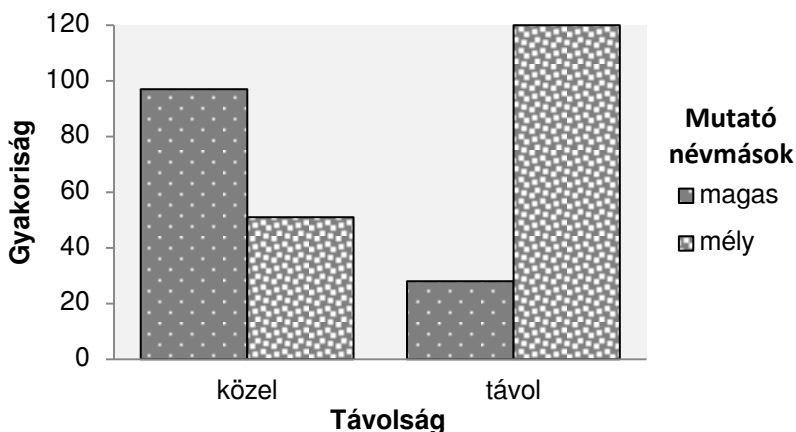
A kísérlet eredményei és az egyes hipotézisek előrejelzései az 1. táblázatban láthatóak.

Kérdés	Előrejelzések			Eredmények	
	Semleges kontextus		Kontrasztáló kontextus		
Nr.	H1 (távolság)	H2 (elérhetőség)	H3 (kontrasztáltság)	magas hangrendű	mély hangrendű
1	közel: magas hangrendű	nehéz: magas hangrendű	---	24	13
2	közel: magas hangrendű	könnyű: mély hangrendű	kontrasztáló: mély hangrendű	14	23
3	távol: mély hangrendű	könnyű: mély hangrendű	---	10	27
6	távol: mély hangrendű	nehéz: magas hangrendű	---	3	34
8	közel: magas hangrendű	könnyű: mély hangrendű	---	29	8
9	közel: magas hangrendű	könnyű: mély hangrendű	kontrasztáló: mély hangrendű	15	22
10	közel: magas hangrendű	könnyű: mély hangrendű	kontrasztáló: mély hangrendű	19	18
11	közel: magas hangrendű	könnyű: mély hangrendű	---	17	20
13	közel: magas hangrendű	könnyű: mély hangrendű	kontrasztáló: mély hangrendű	19	18
14	közel: magas hangrendű	nehéz: magas hangrendű	---	27	10
15	távol: mély hangrendű	nehéz: magas hangrendű	---	7	30
17	távol: mély hangrendű	könnyű: mély hangrendű	---	8	29

1. táblázat

Eredmények és előrejelzések (a kérdések száma megegyezik a tesztben szereplő sorszámmal, a disztraktorok nem szerepelnek a táblázatban)

Az eredmények értékelése a khi-négyzet próba segítségével történt. A távolságra vonatkozó adatok elemzése alapján az első hipotézist megtartjuk, a próba szerint szignifikáns különbség van nem kontrasztáló, azaz semleges kontextusokban a közeli és a távoli entitások és az indexikális magas és mély hangrendű főnévi mutató névmások választása között ($\chi^2(1) = 65,93$, $p < 0,01$). A főnévi mutató névmások eloszlását a távolság függvényében a 3. ábrán láthatjuk.

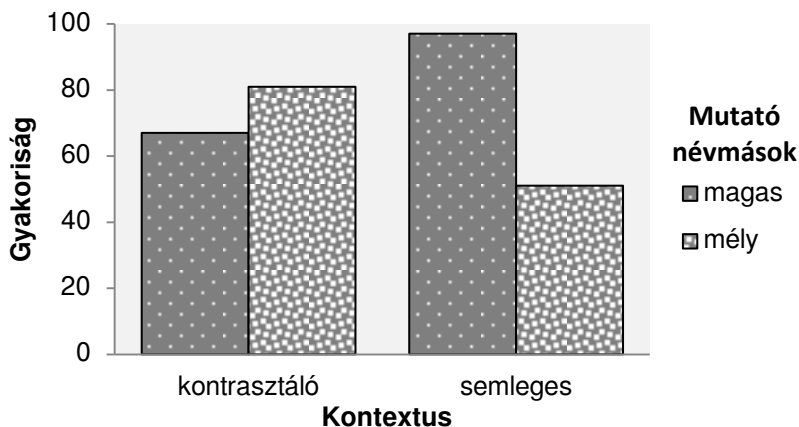

3. ábra

Az indexikálisok eloszlása a távolság függvényében semleges kontextusban

A könnyen, illetve nehezen elérhető entitások és az indexikális főnévi mutató névmások választása között nem igazolható összefüggés, a második hipotézist tehát elvetjük. Nem kontrasztáló kontextusokban tehát az elérhetőség mint faktor nem játszik szerepet. ($\chi^2(1) = 0,125$, $p = 0,724$)

A harmadik hipotézis az indexikális demonstratívumok használatára irányul nem kontrasztáló és kontrasztáló kontextusokban. A khi-négyzet próba most ismét szignifikáns különbséget mutat, azaz a kontextus kontrasztáló, illetve nem kontrasztáló volta befolyásolja az indexikális demonstratívumok használatát, ahogy ez a 4. ábrán is látható ($\chi^2(1) = 12,306$, $p < 0,01$).

4. ábra

Az indexikálisok eloszlása kontrasztáló és semleges kontextusban

4. Az eredmények értékelése

A fentebb ismertetett kísérlet eredményei alapján kimondható, hogy a távolság meghatározó tényező semleges kontextusok esetén a magyar nyelvben, azaz a távolságra vonatkozó hipotézis (Hipotézis 1) megfelelően ragadja meg az indexikálisok megválasztását semleges kontextusokban. A kapott eredmények összhangban vannak Luz és Van der Sluis (2011) angol, holland és portugál nyelven végzett, hasonló módszertanon alapuló kísérletének eredményeivel, valamint Coventry et al. (2008) kutatásával is, amelyet egy eltérő felépítésű kísérletben angol és spanyol nyelvű alanyokkal végeztek. A távolságot mint az indexikálisok megválasztását befolyásoló tényezőt már több tanulmányban is megkérdőjelezték (pl. Piwek–Beun–Cremers 2008), és más tényezőt javasoltak helyette, azonban a kísérletünk eredményei egyértelműen megerősítik a távolságnak mint releváns faktornak a szerepét semleges kontextus esetén a magyar nyelvben. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy nem semleges, azaz kontrasztáló kontextusok esetén a távolság nem lehet az egyedül releváns faktor, mint azt lentebb még kifejtjük.

Az elérhetőség hipotézisét (Hipotézis 2) a kísérletünk eredményeinek tükrében elvetjük. Az indexikális magas, illetve mély hangrendű mutató névmások közötti választás semleges kontextusban az adataink alapján nem függ az entitások elérhetőségétől. Egy eltérő felépítésű kísérletben, szintén magyar anyanyelvű beszélőkkel, ugyanerre a következtetésre jutott ennek a tanulmánynak az egyik szerzője (Tóth 2013; Tóth 2014). Az elérhetőségről legfeljebb annyit állíthatunk az itt bemutatott kísérletünk eredményei alapján, hogy esetleg gyenge tényező, de az is lehet, hogy egyáltalán nem befolyásolja az indexikálisok használatát. Ezt jól szemléltetik a 8. kérdésre (távolság: közel, elérhetőség: könnyű) adott válaszok (29 magas hangrendű, 8 mély hangrendű mutató névmás), mivel ebben a kérdésben a távolság és az elérhetőség ütközik egymással. Ha az elérhetőség erősebb tényező volna a távolságnál, akkor több mély hangrendű mutató névmást kellett volna kapnunk válaszként. (A különböző tényezők kompetitív viszonyára alább még visszatérünk a 10. és a 13. kérdés kapcsán.)

Az elérhetőség hipotézise a szakirodalomban fellelhető eredmények tükrében több szempontból is problematikus. Piwek, Beun és Cremers (2008) az általunk is megfogalmazott hipotézist vizsgálta holland nyelvi beszélőkkel egy kontrollált dialógus játékban, és arra a következtetésre jutott, hogy az elérhetőség releváns faktor az indexikális mutató névmások használatában a holland nyelvben. Jarbou (2010) viszont arab spontán beszélt nyelvi anyagot vizsgálva éppenséggel elveti az elérhetőséget mint tényezőt. Több szerző is rámutat továbbá arra, hogy az elérhetőség fogalma nem megfelelően definiált (vö. Burenhult 2003; Hanks 2009). Ezért úgy véljük, hogy mindenelekelt szükséges lenne kidolgozni és a kutatás számára egyzaktan definiálni az elérhetőség fogalmát ahhoz, hogy alkalmas legyen a hipotézis a kísérleti tesztelésre.

A kontrasztáltság (Hipotézis 3) kapcsán a kísérlet eredményei azt mutatják, hogy kontrasztáló kontextusokban, amikor is a referált entitás könnyen elérhető és fizikálisan közel, azaz peripersonálisan helyezkedik el a beszélőhöz viszonyítva, akkor a beszélők inkább a mély hangrendű mutató névmásokat preferálták. Ez azt jelenti, hogy kontrasztáló kontextusokban nem a távolság a döntő faktor az indexikálisok megválasztásában, mert az a magas hangrendű indexikálisok választását

indukálná. Mivel az entitások elérhetősége a kontrasztáló kontextusokban nem változik (mindig könnyen elérhetők a definíció szerint; továbbá az elérhetőség gyenge faktornak bizonyult semleges kontextusokban), ezért az elérhetőség ebben az esetben sem játszhat döntő szerepet. A tesztelés eredménye alapján szignifikáns különbség van a semleges és a kontrasztáló kontextusok között. Ez arra enged következtetni, hogy lennie kell egy tényezőnek, amelyik a kontrasztáló kontextusokban kompetitív viszonyban áll a távolsággal mint az indexikálisok használatát befolyásoló tényezővel. Kísérletünk eredményei alapján azonban csak ennyit állapíthatunk meg, további kutatás tárgyát képezi, hogy mely faktor vagy faktorok versenyezhetnek a távolság faktoral.

Kísérletünk 10. kérdése külön figyelmet érdemel (alább (13)-ként szerepel).

- (13) - Eladó: Sajnos nincs, csak öt, de a másik típusból, ... van hat. (rámutat)
 Nem lenne jó mégis?
☐ abból a színesből
☐ ebből a színesből
 - Vevő: Rendben.

A (13) példában a mutató névmásnak a kérdőíves eljárás következtében (azaz a szuprasegmentális jegyek hiánya miatt) lehetséges anaforikus és deiktikus értelmezése is, pontosabban az anaforikus olvasaton belül a névmás funkciója témaismétlő (l. Laczkó 2003); a deiktikus használaton belül viszont kontrasztáló az interpretáció, amit az ellentétes mellérendelő kötőszó is jelez. Az előbbi esetben a mély hangrendű névmás gyakoribb szokott lenni (Szalamin 1988), és az utóbbi esetben is azt várjuk, hogy a mély hangrendű mutató névmások száma szignifikánsan nagyobb, mint a magas hangrendűeké. Ebben a példában 19 magas és 18 mély hangrendű mutató névmást választottak a beszélők. Vessük össze ezen eredményeket a kísérlet azon kérdéseire kapott válaszokkal, ahol ugyanilyen értelmezések lehetségesek (lásd a 7, 16, 18 disztraktor kérdéseket), de amelyekben a referált entitás a beszélőtől távol van! Azokban a válaszokban, amelyeket erre a három kérdésre kaptunk, jóval nagyobb a mély hangrendű mutató névmások száma (7: 5 magas, 32 mély; 16: 11/26; 18: 11/26).¹¹ Emiatt úgy véljük, hogy a 10. kérdés esetén, ahol az entitások közel vannak a beszélőhöz, a távolság faktor kompetitív viszonyba kerül a kontrasztáltsággal. Az eredmények egyfelől megerősítik azt a feltevésünket, mely szerint a kontrasztáló kontextusokban a mutató névmások eloszlása eltér a semleges, nem kontrasztáló kontextusokban tapasztalttól, mégpedig nemcsak az indexikális, hanem az anaforikus (témaismétlő) használat esetén is.

Hasonló a helyzet a teszt 13. kérdésénél, ugyanis kontrasztáló kontextusban a magas és mély hangrendű névmásokat közel ugyanannyian választották (19 magas, 18 mély). A referált entitás ebben az esetben is közel van a beszélőhöz, tehát, a távolság ismét kompetitív viszonyba kerül a kontrasztáltsággal.

¹¹ Elképzelhető, hogy az anaforikus esetekben is a távolság befolyásolhatja, hogy magas vagy mély hangrendű mutató névmást választ a nyelvhasználó. Korpuszvizsgálatokkal tesztelhető lenne az a felvetés, hogy a diskurzus anafora/katafora esetében attól függően választ a beszélő magas vagy mély hangrendű mutató névmást, hogy milyen távolságra helyezkedik el az antecedensétől (közel vagy távol).

Úgy véljük, hogy a kontrasztáltság az egyéb faktorok aktiválását vagy újraértelmezését válthatja ki. Egyfelől, a távolság továbbra is döntő tényezőnek számít, de csak a proximális dimenzió mentén. Mivel az entitások a beszélőhöz közel helyezkednek el, ezért az, hogy karnyújtásnyi távolságon belül vannak-e, már nem releváns, hiszen mindegyik entitás a beszélő közvetlen környezetében van. Ez azt jelenti, hogy bár a távolság még mindig fontos tényező, de a beszélőt közvetlenül körülvevő tér, ahol az entitások vannak, átértelmeződik, egy, a korábbtól eltérő skála mentén. Ennek megfelelően a közel és a távol dimenziói is átalakulnak. Másfelől, egyéb tényezők, mint például a beszélőnek a referált entitásokhoz való érzelmi viszonyulása (undor, félelem, tetszés, nemtetszés) szintén fontosak lehetnek. Továbbá, az entitás ismertsége (*familiarity*), vagy az, hogy száliens-e (*salience*) is szerepet játszhat a demonstratívumok megválasztásában.

5. Következtetések

Kísérletünk eredményei hozzájárulnak azoknak a tényezőkhöz az azonosításához és differenciált leírásához, amelyek az indexikális mutató névmások használatát befolyásolják a magyarban a különféle kontextusokban. A különböző lehetséges tényezők tesztelése során feltártuk, hogy a kontextus tulajdonsága (semleges vs. kontrasztáló kontextusok) szerint szignifikáns különbség van az indexikálisok használatában a magyar nyelvben. A semleges kontextusokban a távolság a meghatározó tényező a magyarban, miközben az alternatívaként javasolt elérhetőség érdeemi hatását nem sikerült detektálni, ezért az elérhetőség alternatíváját el kellett vetni. A kontrasztáló kontextusokban azonban, amelyekben a referált entitások könnyen elérhetőek és közeli (peripersonálisak), az indexikális mutató névmások eloszlása szignifikánsan eltér a semleges kontextusban tapasztalttól: a beszélők ugyanis inkább a mély hangrendű mutató névmásokat preferálták.

A kontextusok differenciálásával végrehajtott kísérlet legfontosabb tanulsága, hogy szignifikáns különbség van az indexikálisok használatában a semleges és a kontrasztáló kontextusok között, ezért feltesszük, hogy kell lennie olyan tényezőnek, ami a kontrasztáló kontextusokban kompetitív viszonyban áll a távolsággal mint befolyásoló faktorról, sőt, felül is írja azt. A kontrasztálás alaposabb vizsgálata mindenképpen további kutatást igényel.

Az eredményeink azt mutatják, hogy a kísérleti megközelítés értékes információkkal szolgálhat a főnévi mutató névmások használatának megértésében. Ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy további vizsgálódások szükségesek ezen a területen. Fontos jövőbeni feladat annak vagy azoknak a tényezőkhöz az azonosítása, amelyek a kontrasztáló kontextusokban befolyásolják az indexikális mutató névmások használatát. Ennek feltárásához a kísérleti vizsgálódásokat ki kellene terjeszteni eltérő tipológiájú nyelvekre, valamint a mutató névmások további használati módjaira, azaz a szimbolikus és a nem deiktikus használatokra is. További alternatív tényezők tesztelése is a jövőbeni kutatás része lehet (pl. a szálienség vizsgálata), és megvizsgálandó az is, hogy az egyes tényezők milyen kontextusokban milyen viszonyban állnak egymással.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást a DE RH/885/2013., 13.22 támogatta.

Hivatkozások

- Ariel, Mira 2001. Accessibility theory: An overview. In Ted Sanders – Joost Schilperoord – Wilbert Spooren (szerk.) *Text Representation: Linguistic and Psycholinguistic Aspects*. Amsterdam: John Benjamins. 29–87.
- Boronkai Dóra 2010. A deixis szerepe a nézőpont jelölésében. *Magyar Nyelv* **134/4**:436–452.
- Burenhult, Niclas 2003. Attention, accessibility, and the addressee: The case of the Jahai demonstrative *ton*. *Pragmatics* **13/3–4**:363–379.
- Chafe, Wallace L. 1994. *Discourse, Consciousness, and Time: The Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Clark, Herbert H. 1996. *Using Language*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Clark, Herbert H. – Adrian Bangerter 2004. Changing ideas about reference. In Ira A. Noveck – Dan Sperber (szerk.) *Experimental Pragmatics*. New York: Palgrave Macmillan. 25–49.
- Coventry, Kenny R. – Berenice Valdés – Alejandro Castillo – Pedro Guijarro-Fuentes 2008. Language within your reach: Near-far perceptual space and spatial demonstratives. *Cognition* **108/3**:889–895.
- Diessel, Holger 2006. Demonstratives, joint attention, and the emergence of grammar. *Cognitive Linguistics* **17/4**:463–489.
- Diessel, Holger 2012. Deixis and demonstratives. In Claudia Maienborn – Klaus von Heusinger – Paul Portner (szerk.) *An International Handbook of Natural Language Meaning* Vol. 3. Berlin, Boston: De Gruyter. 2407–2431.
- Diessel, Holger 2013. Where does language come from? Some reflections on the role of deictic gesture and demonstratives in the evolution of language. *Language and Cognition* **5/2–3**:239–249.
- D. Máta Mária 1999. A névmások története a középmagyar kor végéig. *Magyar Nyelvőr* **123/4**:438–464.
- É. Kiss, Katalin 1998. Identificational focus versus information focus. *Language* **74/2**:245–273.
- É. Kiss Katalin 2003. Mondattan. In É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter *Új magyar nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 17–186.
- Enfield, Nick 2003. Demonstratives in space and interaction: Data from Lao speakers and implications for semantic analysis. *Language* **79/1**:82–117.
- Fillmore, Charles J. 1971. *Towards a Theory of Deixis*. In Charles J. Fillmore *Lectures On Deixis*. Reprint. 1997. Stanford: CSLI Publications.
- Hanks, William F. 2009. Fieldwork on deixis. *Journal of Pragmatics* **41/1**. (Towards an Emancipatory Pragmatics):10–24.
- Jarbou, Samir Omar 2010. Accessibility vs. physical proximity: An analysis of exophoric demonstrative practice in spoken Jordanian Arabic. *Journal of Pragmatics* **42/11**:3078–3097.
- Kahneman, Daniel 2003. A perspective on judgment and choice: Mapping bounded rationality. *American Psychologist* **58/9**:697–720.

- Kaiser, Elsi 2010. Salience and contrast effects in reference resolution: The interpretation of Dutch pronouns and demonstratives. *Language and Cognitive Processes* **26/10**:1587–1624.
- Kemmerer, David 1999. “Near” and “far” in language and perception. *Cognition* **73/1**:35–63.
- Kocsány Piroska 2009. A közelre mutató névmás szövegalkotó szerepben. *Acta Academia Paedagogicae Agriensis. Sectio Linguistica Hungarica* **36**:203–209.
- Kugler Nóra – Laczkó Krisztina 2000. A névmások. In Keszler Borbála (szerk.) *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 152–175.
- Laczkó Krisztina 2003. A mutató névmások funkcionális vizsgálata. *Magyar Nyelvőr* **127/3**:314–325.
- Laczkó Krisztina 2008. A mutató névmási deixisről. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXII.* 309–347.
- Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd 2012. Személyek és/vagy dolgok. A harmadik személyű és a mutató névmási deixis a magyarban. In Tolcsvai Nagy Gábor – Tátrai Szilárd (szerk.) *Konstrukció és jelentés. Tanulmányok a magyar nyelv funkcionális kognitív leírására*. Budapest: ELTE. 231–258.
- Laczkó, Krisztina 2012. Spatial deixis and demonstrative pronouns in Hungarian. In Christopher Hart (szerk.) *Selected Papers from the 3rd UK Cognitive Linguistics Conference* Vol. 1. 289–301.
<http://uk-cla.org.uk/files/proceedings/Laczko.pdf> (2010. 10. 30.).
- Levinson, Stephen C. 2004. Deixis. In Laurence Horn – Gergory Ward (szerk.) *Handbook of Pragmatics*. Oxford: Wiley-Blackwell. 97–121.
- Luz, Saturnino – Ielka van der Sluis 2011. Production of demonstratives in Dutch, English and Portuguese dialogues. In Claire Gardent – Kristina Striegnitz (szerk.) *Proceedings of the 13th European Workshop on Natural Language Generation*. Stroudsburg, PA, USA: Association for Computational Linguistics. 181–186.
- Lyons, John 1977. *Semantics*. Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- O’Keeffe, Anne – Brian Clancy – Svenja Adolphs 2011. *Introducing Pragmatics in Use*. New York: Routledge.
- Piwek, Paul – Robbert-Jan Beun – Anita Cremers 2008. ‘Proximal’ and ‘distal’ in language and cognition: Evidence from deictic demonstratives in Dutch. *Journal of Pragmatics* **40/4**:694–718.
- Schegloff, Emanuel A. 1984. On some gestures’ relation to talk. In J. Maxwell Atkinson – John Heritage (szerk.) *Structures of Social Action*. Cambridge: Cambridge University Press. 266–298.
- Sidnell, Jack 2009. Deixis. In Jef Verschueren – Jan-Ola Östman (szerk.) *Key Notions for Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamins. 114–138.
- Strauss, Susan 2002. *This, that, and it* in spoken American English: A demonstrative system of gradient focus. *Language Sciences* **24/2**:131–152.
- Szalamon Edit 1988. Az ún. témaismétlő névmások kérdéséhez. In Kontra Miklós (szerk.) *Beszélt nyelvi tanulmányok*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 90–101.
- Tátrai Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest: Tinta Kiadó.

- Tomasello, Michael 1999. *The Cultural Origins of Human Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tóth Enikő 2013. A főnévi mutató névmások deiktikus használata a magyar és az angol nyelvben. *Argumentum* 9:311–320.
- Tóth Enikő 2014. A főnévi mutató névmások indexikális használatáról egy kísérlet kapcsán. In Ladányi Mária – Vladár Zsuzsa – Hrenek Éva (szerk.) *MANYE XXIII. Nyelv - társadalom - kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák*. Budapest: MANYE, Tinta Könyvkiadó. 475–482.
- Trautmüller, Hartmut 1996. Sound symbolism in deictic words. *Speech, music and hearing: quarterly progress and status report* 1996/2:147–151.
- Wolter, Lynsey 2009. Demonstratives in Philosophy and Linguistics. *Philosophy Compass* 4/3:451–468.

Függelék

Instrukció

Az alábbiakban egy dialógus olvasható, amely egy bolti eladó(NŐ) és egy (FÉRFI)vevő között zajlik. A vevő a cég új irodájába szeretne különféle bútorokat vásárolni. Az eladó és a vevő a dialógus során nem mozognak, elhelyezkedésük és a bútorok elrendezése a képen látható. A tesztben válassza mindig az Ön megítélése szerint a szituációhoz leginkább illő kifejezést.

A teszt kitöltése során ne lapozzon vissza, mert ebben az esetben korábbi választai törlődnek.

Tesztkérdések

1. Eladó: mit parancsol? Vevő: Nem is tudom, talán ... érdekelnének.
(közben rámutat a székekre)
☐ ezek a zöld forgószékek
☐ azok a zöld forgószékek
2. Eladó: És mit gondol a másik fajtáról. Vevő: ... talán kevésbé illenek a falhoz. (rámutat a székekre)
☐ Azok a pirosak
☐ Ezek a pirosak
3. Eladó: És a ... magas háttámlás zöldek? (rámutat a székekre)
☐ ezek
☐ azok
4. Eladó: Jaj, most látom, hogy ... nem praktikusak egy irodában.
☐ ezek a fajta székek
☐ azok a fajta székek
5. Jó, akkor ... rendelnék tíz darabot.
☐ a zöld forgószékből
☐ a piros forgószékből

6. Vevő: Kérek még ... (rámutat). Írjon fel belőle hatot.
☐ abból a barna íróasztalból
☐ ebből a barna íróasztalból
7. Eladó: Nézhetjük a dohányzóasztalokat is. Vevő: A barna nem tetszik, de ... érdekel. (rámutat)
☐ az a háromszög alakú
☐ ez a háromszög alakú
8. Eladó: Asztali lámpát el ne felejtsem venni, nagyon praktikus. Jó lesz ... ? (rámutat)
☐ ez a kis színes
☐ az a kis színes
9. Vevő: Igaza van, de ... jobban megfelelne. (rámutat) Van belőle hat darab?
☐ az az állólámpaszerű
☐ ez az állólámpaszerű
10. Eladó: Sajnos nincs, csak öt, de a másik típusból, ... van hat. (rámutat) Nem lenne jó mégis? Vevő: Rendben.
☐ abból a színesből
☐ ebből a színesből
11. Eladó: Mire lenne még szükség?Esetleg irattároló szekrényre? Vevő: ... szeretnék venni. (rámutat)
☐ Ezekből a sárgákból
☐ Azokból a sárgákból
12. Eladó: Tényleg? A sárgákból? ... nem fér túl sok irat.
☐ Abba a fajtába
☐ Ebbe a fajtába
13. Vevő: Jó, akkor inkább legyen ... (rámutat). Kérek négyet.
☐ az a szürke
☐ ez a szürke
14. Eladó: Jó. És fölírjam Önnek a listára ... is? (rámutat)
☐ ezt a két papírkosarat
☐ azt a két papírkosarat
15. Vevő: Persze, köszönöm. Szeretném még ... is megvásárolni. (rámutat)
☐ ezt a táblát
☐ azt a táblát
16. Eladó: A hagyományosra vagy a másikra gondol? Vevő: Úgy vélem, ... jobb lenne a számítógépek miatt. (rámutat)
☐ az a modern
☐ ez a modern

17. Eladó: Rendben. Egy elég lesz? Vevő: Igen, és köszönöm szépen a türelmét. Eladó: Fotelt nem szeretne a társalgóba? Vevő: ... jó lesz, elviszem. (rámutat)
- ☐ Az a narancssárga
 - ☐ Ez a narancssárga
18. De szerintem ... sokkal kényelmesebbek. (rámutat) Vevő: Rendben, kérek kettőt.
- ☐ ezek a lilák
 - ☐ azok a lilák

A szerzőkről

Tóth Enikő a Debreceni Egyetem Angol-Amerikai Intézetének egyetemi adjunktusa. Főbb kutatási területei a mód és a modalitás, a szemantika és a nyelvelsajátítás, valamint a kísérletes pragmatika.

Elérhetősége: toth.eniko@arts.unideb.hu

Csatár Péter a Debreceni Egyetem Germanisztikai Intézetének egyetemi docense. Főbb kutatási területei a metafora és a figuratív nyelvhasználat pragmatikája és a nyelvészeti metaforaelméletek módszertani kérdései.

Elérhetősége: csatar.peter@arts.unideb.hu